

DE BEELDENSTORM

Intro

De Opstand of ook wel de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) is de benaming voor de strijd die Nederlanders hebben gevoerd om onafhankelijk te worden van hun eigen landsheer. In de hoofdtekst heb je kunnen lezen hoe dat gebeurde. Vaak gaat het dan om de grote lijnen en om de grote mannen en vrouwen in de geschiedenis. Maar geschiedenis gaat uiteindelijk over alle mensen. In dit thema onderzoek je de rol van de gewone Nederlanders in een opvallende reeks gebeurtenissen vlak voor de Opstand uitbrak: de Beeldenstorm. Wie waren het die 1566 de kerken bestormden en beelden en schilderijen verwoestten? Waarom deden ze dat?

BRON 1 In 2001 blies de Taliban-regering van Afghanistan dit eeuwenoude beeld van Boeddha op.

BRON 2 De Beeldenstorm wordt in scène gezet.

In 2001, in het verre Afghanistan, stopten leden van de Taliban-regering kruit en lonten in de gaten die ze even tevoren in een gigantisch beeld van Boeddha hadden geboord. Het uit de rotsen gehouwen beeld stond al eeuwen daar. Onder het oorverdovende lawaai van verwoestende explosies spatte het beeld even later uit elkaar. Na nog twee pogingen was er vrijwel niets meer van over. Een belangrijk cultureel erfgoed was voorgoed voor de mensheid verloren gegaan. 'Welnee, Afghanistan was er een stukje puurder op geworden,' zo geloofden deze strengislamitische beeldenstormers van de 20e eeuw.

Dat gebeurt in ons land niet, denk je waarschijnlijk. Zo zijn we hier misschien niet, maar zo waren we hier wel. Al waren het dan geen aanhangers van de islam, maar protestantse christenen, die in 1566 in krap twee maanden tijd van het uiterste puntje van Vlaanderen tot in het noorden van Groningen talloze kerken binnentrokken en er een spoor van vernieling achterlieten. In dit thema gaan we na wie die beeldenstormers waren, wat ze precies deden en waarom ze hun vernielzuchtige acties pleegden. Ten slotte gaat het om de betekenis van hun daden voor de geschiedenis van ons land. Waarom is de Beeldenstorm zo belangrijk, dat er een aantal jaren geleden zelfs een aparte aflevering aan werd gewijd in een tv-serie over Willem van Oranje (bron 3)?

Om het geloof?

De Beeldenstorm begon in Steenvoorde, een dorpje in het zuidwesten van Vlaanderen. Een groep met hamers, bijlen en ladders gewapende burgers trok naar de kerk. Systematisch werden beelden van heiligen neergehaald en in stukken gehakt. Ook de religieuze muurschilderingen moesten het ontgelden. Ze werden gewoon wit gekalkt. Daarna trok de Beeldenstorm als een wervelwind door de Nederlanden (zie bron 3).

De Beeldenstorm overbrugde binnen veertien dagen een afstand van bijna 300 kilometer. Er was wel een groot verschil tussen de

Beeldenstorm in de zuidelijke en die in de noordelijke Nederlanden. In het zuiden trok er een soort epidemie over stad en platteland. Beeldenstormers in Breda bijvoorbeeld werden aangemoedigd door ervaren collega's uit Antwerpen. Die waren gewoon aan komen lopen, nadat hun werk in Antwerpen volbracht was. In het noorden was eerder sprake van losstaande incidenten. Daar ging het ook minder massaal toe.

Op 19 augustus 1566 werd er in Antwerpen 'gestormd'. Een Engelse ooggetuige schreef hierover:

Vandaar trokken zij deels naar parochiekerken, deels naar godshuizen en richtten er zo'n verwoesting aan, dat ik niet geloof dat er ooit een dergelijke vernieling in één nacht tot stand is gebracht. Het wonderlijkste is echter, dat ze zo weinig in aantal waren, want ik zag in sommige kerken niet meer dan tien of twaalf die braken, meestal kwajongens en ander gespuis; er stonden echter veel toekijkers en misschien wel aanstichters bij. In de stad zelf was alles zo rustig en stil, alsof er niets in de kerken te doen was geweest; de lieden stonden gekleed in hun deuren en zagen de beeldenstormers van de ene kerk naar de andere trekken, 'vive le gueux' schreeuwend en hun toeroepend zich maar stil te houden. Zodat ik dan al gauw, met nog wel 10.000 anderen, de kerken ging rondlopen om te zien wat er was voorgevallen. In de O.L.-Vrouwekerk zag het eruit als een hel, er brandden meer dan duizend toortsen en er was een leven, een getier en geraas, alsof hemel en aarde vergingen van al die beelden en kostelijke kunststukken die omvergehaald en aan stukken geslagen werden, de verwoesting was zo groot, dat er geen plaats was om door te dringen.

Ruim een week eerder, op 10 augustus, was het begonnen in Steenvoorde. Daar hield de mutsenmaker Sebastiaan Matte een preek in de open lucht. Dat moest wel daar omdat calvinisten geen kerken hadden. Zoals je weet waren er alleen katholieke kerken en mochten andere geloofsrichtingen geen eigen kerkgebouw bezitten.

Matte zweefde de toehoorders zo op, dat ze naar het klooster van Sint-Laurentius trokken en daar de beelden kapotsloegen. Daarna drongen ook elders groepen calvinisten, aangemoedigd door hun predikanten, de kerken, kapellen en kloosters binnen. Ze vernielden heiligenbeelden en muurschilderingen, die ze strijdig vonden met hun ware geloof. De dag vóór de Beeldenstorm in de Onze Lieve Vrouwekerk was het al onrustig in Antwerpen. Op die zondag was er een processie waarbij het beroemde Lieve-Vrouwebeeld werd rondgedragen. Een onheilspellende kreet klonk door de straten: 'Maaiken, Maaiken, dit is uw laatste rondgang!' In Breda, niet zover van Antwerpen eigenlijk, was het drie dagen later al raak. Opgestoot door een paar Antwerpenaren drongen de calvinisten de Grote Kerk binnen. 'Smijt alles uit dat pesthuis naar buiten!', schreeuwden ze. Een van de aanvallers rukte een priester de schaal met hosties uit zijn handen. 'Gij paepken, geef mij dat hier!', riep hij. Hij gooide alle hosties over de vloer en vertrapte ze.